

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
Історико-філологічний факультет
Кафедра історії України**

Н. М. ДІАНОВА, О. Г. СЕРЕДА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ДИСЦИПЛІНИ
«ПІВДЕННА УКРАЇНА ТА ЄВРОПА ВІД XVI СТ. ДО СЬОГОДЕННЯ:
АРХЕОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ»**

**для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності В9 Історія та археологія**

Одеса 2026

Рецензенти:

Станіслав КОВАЛЬСЬКИЙ – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та методики її навчання ДЗ «Південноукраїнський національний університет імені К.Д. Ушинського»;

Микола МИХАЙЛУЦА – доктор історичних наук, професор, директор Навчально-наукового морського гуманітарного інституту Одеського національного морського університету

Затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», протокол № 10 від 26 лютого 2026 р.

Діанова Н. М., Серeda О. Г. Методичні рекомендації до дисципліни «Південна Україна та Європа від XVI ст. до сьогодення: археологічні та історичні аспекти». Одеса, 2026. 27 с.

У курсі «Південна Україна та Європа від XVI ст. до сьогодення: археологічні та історичні аспекти» на ґрунті сучасних методологічних підходів розкрито процес формування цілісного уявлення про історичні події та археологічні відкриття в досліджуваному регіоні.

Методичні рекомендації призначені для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності В9 Історія та археологія. Наведено тематику й тезисне викладання лекційного курсу, план практичних занять, завдання для самостійної роботи та виконання ІНДЗ, тестові завдання, список рекомендованих джерел та літератури.

ЗМІСТ

Вступ	4
Опис навчальної дисципліни	6
Навчально-тематичний план дисципліни	8
Зміст навчальної дисципліни. Теми лекційних занять	9
Теми практичних занять	11
Технологічна карта підготовки до практичних занять	12
Самостійна робота	15
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ)	16
Тестові завдання	17
Питання для підсумкового контролю	24
Рекомендовані джерела інформації	25

ВСТУП

Вивчення історії Південної України в ракурсі загальноєвропейських історичних процесів від XVI ст. до сьогодення має на меті: сформувати цілісне уявлення про історичні події та археологічні відкриття в досліджуваному регіоні; розкрити історичні події та процеси на півдні України у контексті ранньомодерної, нової і новітньої історії суміжних держав; забезпечити оволодіння сучасними знаннями щодо розвитку основних соціально-економічних і політичних етапів становлення суспільних відносин, як основи у формуванні цілісного погляду на регіональну історію України з розкриттям археологічних та історичних аспектів розвитку регіону.

Зазначений курс представлений двома змістовими модулями. Перший із них охоплює період з початку XVI ст. до кінця XVIII ст. Основний акцент даного періоду припадає на османське урядування у Північно-Західному Причорномор'ї у взаємодії з Кримським Ханством, Молдовським воєводством і Річчю Посполитою. Значна увага приділяється розгляду питань османської експансії до Криму і Молдови, конкуренції за вплив на регіон з Польщею і Московією. Важливою елементом османської присутності в регіоні було встановлення централізованого апарату управління з відповідним адміністративно-територіальним поділом новоосвоєних провінцій у Причорномор'ї. Тенденцію освоєння регіону напряму пов'язано з присутністю Кримського ханства у військово-політичних рішеннях щодо подальших напрямків османської політики. Регіон Північно-Західного Причорномор'я стає плацдармом зовнішньої експансії османів на Україну і загалом Центрально-Східну Європу. Цей процес мав низку особливостей, які суттєво вплинули на формування населення в регіоні з мультикультурною складовою. У регіоні з початку османського панування збережено місцеве християнське населення, переважно волоське і молдавське, а також відзначено масове переселення мусульман – турків, кримських татар і ногайців у степові райони межиріччя від Дунаю до Дністра і від Дністра до Дніпра. Особливо інтенсивний період османського освоєння регіону припадає на другу половину XVI – XVIII ст. Характерним для цього періоду є чітке визначення османського управління в адміністративних регіонах османської централізованої влади з поділом на санджаки, каза і нахії. Особливістю управління на османських володіннях Причорномор'я було існування управлінських структур Кримського ханства, які сформовані на землях наданих у відкуп кримському хану, який у свою чергу розміщував там підконтрольні Кримському ханству татарсько-ногайські орди. Таким чином, було сформовано Буджакську і Єдисанську орди, як оплот османської військової експансії на сусідні території. За таким же принципом сформовано на прикордонні Ханську Україну з українським населенням, що використовувалось як політичний і військовий фактор у протистоянні з Польщею і Росією. Подальша російська військова агресія і окупація Північного Причорномор'я призвела до знищення Кримського ханства,

ліквідації кримської присутності в Буджаку і Очаківській землі. Наслідком низки османсько-російських війн стає повна окупація півдня України Російською імперією.

У другому змістовому модулі розглянуто становище південноукраїнських земель з кінця XVIII ст. до сьогодення. Досліджено проблему включення південного краю до складу Російської імперії наприкінці XVIII ст. Приділено увагу питанню формування населення. Попри його етнічну строкатість, спричинену іноземними переселенцями, переважну більшість становили українці та молдовани, які проживали на зазначених землях задовго до російської експансії. Особливістю економічного розвитку регіону стала розбудова міст, утворених здебільшого на основі колишніх військових фортець, у тому числі й турецьких, та козацьких поселень. Особливу увагу приділено дослідженню проблеми заснування та розвитку Одеси. Упродовж «довгого» XIX ст. південноукраїнські землі перебували в складі Російської імперії. Характерними ознаками цього періоду стали соціально-економічний та культурний розвиток та русифікація населення.

Національно-визвольні змагання початку XX ст. не могли обминути Південну Україну. Проте, попри активну діяльність національно орієнтованих культурних та політичних діячів, вони не увінчалися успіхом – Південь, як і уся Україна, на довгий час опинився в складі Радянського Союзу. За цей період український народ пережив колективізацію, голод 1921-1922 рр., геноцид 1932-1933 рр., голодомор 1946-1947 рр., репресії сталінського режиму, лихоліття Другої світової війни тощо.

У складі незалежної Української держави з 1991 р. розпочався новий етап в історії Південної України, який відзначався європейськими тенденціями. Це позначилось на соціально-економічному та культурному розвитку краю. Активізувались історичні та археологічні дослідження в регіоні. Встановлено зв'язки між університетами Південної України та Європи, що сприяє піднесенню науки та освіти.

Концептуально дисципліна «Південна Україна та Європа від XVI ст. до сьогодення: археологічні та історичні аспекти» має міждисциплінарні зв'язки: «Актуальні проблеми давньої та середньовічної історії та археології Південної України», «Південний Захід України: цивілізаційне пограниччя», «Публічна історія: сучасний європейський вимір».

Найменування показників	Галузь знань, ОНП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки	Статус дисципліни: Вибіркова	
		Рік підготовки	
Змістових модулів – 2	Спеціальність: В9 Історія та археологія Назва ОНП Історія та археологія	2	2
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – доповідь		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		3	3
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 6	Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий) Ступень освіти: Доктор філософії (PhD)	10 год.	2
		Практичні, семінарські	
		14 год.	4
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		56 год.	74
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	10 год.
	Вид контролю: екзамен		

Мета навчальної дисципліни «Південна Україна та Європа від XVI ст. до сьогодення: археологічні та історичні аспекти» полягає в опануванні здобувачами суті історичних процесів, що відбувалися на півдні України упродовж XVI – XXI ст., у формуванні в них цілісного уявлення про історичні події та археологічні відкриття в досліджуваному регіоні; патріотизму, національної самосвідомості, толерантності, орієнтованості на загальнолюдські цінності; здатності здійснювати дослідницько-інноваційну, науково-педагогічну діяльність, продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері історії, археології та охорони культурної спадщини; усвідомлювати здобутки української історії й культури та їх місце й роль на світовій арені.

Дозвіл на використання ШІ: здобувачам вищої освіти дозволено використання генеративних інструментів штучного інтелекту (ШІ) для виконання письмових робіт, наукових досліджень та інших завдань. Однак робота повинна містити оригінальні висновки, аналіз та критичне осмислення.

Здобувачі, які використовують ШІ для допомоги у виконанні завдань, зобов'язані:

- у передмові зазначити факт використання ШІ у роботі;
- пояснити як саме ШІ допоміг у створенні тексту (генерація ідей, перевірка фактів, формулювання висновків);
- пояснити, які частини тексту були створені за допомогою ШІ і в яких аспектах вносено власні корективи.

Можливість перезарахування результатів навчання, отриманих у неформальній освіті. **Мета:** ця можливість надається для сприяння індивідуальним освітнім траєкторіям, визнання попереднього досвіду та досягнень здобувачів, а також для оптимізації їхнього навчального навантаження.

Очікувані результати вивчення дисципліни:

знати:

- факти, хронологію подій, основні надбання історії, культури та археології Південної України XVI – XXI ст.; культурні надбання українського народу, особливості його менталітету; біографії видатних політиків та державних діячів, видатних діячів науки і культури;
- закономірності перебігу історичних процесів на південноукраїнських землях;
- історичний досвід, місце і роль Південної України в контексті європейської та світової історії;
- основні поняття світової та вітчизняної культури, здобутки матеріальної і духовної культури українського народу, творчість її видатних діячів.

уміти:

- самостійно та неупереджено оцінювати історичні події, виявляти й аналізувати історичне підґрунтя проблем соціально-економічного, політичного, культурного, національного буття Південної України;

- застосовувати набуті знання з історії, археології та культури півдня України у науковій, виробничій, соціальній та повсякденній діяльності;
- аналізувати явища української історії та культури південного краю в контексті європейської і світової культури і зв'язку з історичними умовами конкретного історичного періоду.
- орієнтуватися в розмаїтті суспільно-політичного життя сьогодення та визначати своє місце в ньому.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	л.	п.	інд.	с.р.	усього	л.	п.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Ранньомодерна Південна Україна на межі османсько-європейських взаємин										
Тема 1. Південь України наприкінці XV-XVI ст. у світлі османської експансії до Європи.	13	2	2		9	13	1	2		12
Тема 2. Османське освоєння Північно-Західного Причорномор'я у XVII-XVIII ст.	13	2	2		9	13				13
Тема 3. Кримський чинник політичного і економічного розвитку півдня України. Феномен Ханської України.	16	2	4		10	16				14
Разом за змістовим модулем 1	42	6	8		28	42	1	2		39

Змістовий модуль 2. Південна Україна та Європа від XIX ст. до сьогодення										
Тема 4. Інкорпорація Південної України до складу Російської імперії	13	2	2		9	13	1	2		12
Тема 5. Південь України в XX ст.	12	1	2		9	12				12
Тема 6. Європейські тенденції розвитку південноукраїнських земель у сучасній Українській державі	13	1	2		10	13				11
Разом за змістовим модулем 2	38	4	6		28	38	1	2		35
ІНДЗ	10			10		10			10	
Усього	90	10	14	10	56	90	2	4	10	74

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Ранньомодерна Південна Україна на межі османсько-європейських взаємин

Тема 1. Південь України наприкінці XV-XVI ст. у світлі османської експансії до Європи. Визначення історико-географічного районування півдня України на межі середньовіччя і ранньомодерного часу.

Османська експансія на Балканах. Встановлення васалітету над Валахією і Молдовою. Формування османського плацдарму османської експансії до центрально-східної Європи на Дунайсько-Дністровському межиріччі.

Кримське опанування Дніпро-Дністровського межиріччя. Встановлення спільної османсько-кримської зверхності на півдні України.

Тема 2. Османське освоєння Північно-Західного Причорномор'я у XVII-XVIII ст. Формування османських суспільно-політичних важелів

управління на завойованих османами землях. Організація об'єднаних громад міського і сільського цивільного населення у навколофортечних округах.

Встановлення судово-адміністративного управління над об'єднаними громадами. Включення судово-адміністративних округів до військово-політичних областей у статусі санджак.

Об'єднання південноукраїнських земель і західно-причорноморських теренів в окрему османську провінцію – Сілістренсько-Очаківський еялет.

Тема 3. Кримський чинник політичного і економічного розвитку півдня України. Ординська присутність на Причорномор'ї на межі османської експансії. Спільне османсько-кримське територіальне розширення на півдні України. Утворення Буджакської орди та її підпорядкування Кримському Ханству.

Переселення ногайців до Очаківської землі. Утворення Єдисанської орди. Особливості військово-політичних і соціально-економічних важелів управління у ногайсько-татарських спільнотах. Феномен Ханської України. Формування українського населення на підконтрольних османам землях півдня України. Міграційні процеси з Поділля і Запоріжжя до Буго-Дністровського межиріччя.

Політичне обґрунтування формування Ханської України. Козацький чинник на фронті московсько-польсько-османського трикутника міждержавних взаємин.

Османські податково-господарські поземельні формування – мукатаа, як форма визначення Ханської України в загально-османському централізованому підпорядкуванні.

Змістовий модуль 2. Південна Україна та Європа від XIX ст. до сьогодення

Тема 4. Інкorporація Південної України до складу Російської імперії. Наслідки російсько-турецьких війн другої половини XVIII ст. для південноукраїнських земель. Формування населення. Економічне освоєння краю. Розвиток сільського господарства в контексті досліджень М. Слабченка. Особливості розбудови міст. Роль зовнішньої торгівлі в контексті європейської інтеграції. Одеса в історичній ретроспективі.

Культура півдня України. Розвиток театрального мистецтва. Архітектура. Релігійне життя. Утворення Херсонської і Таврійської єпархії. Діяльність провідних архієреїв.

Розвиток історичної науки. Заснування та діяльність ОТІС. Започаткування усної археографії. Архієпископ Гавриїл (Розанов). Історичні та археологічні дослідження на Кримському півострові. Архієпископ Інокентій (Борисов). Виникнення та діяльність вчених архівних комісій.

Розвиток освіти в південному краї. Початкова та середня освіта. Рішельєвський ліцей. Новоросійський університет.

Тема 5. Південь України в ХХ ст. Революційні події 1905-1907 рр. Південний край в період діяльності українських національних урядів 1917-1920 рр. Перебування Південної України в складі СРСР. Розвиток культури в першій половині 1920-х років. Українізація. Українська автокефальна православна церква. Репресії кінця 1920–1930-х років.

Соціально-економічне становище. Голод 1921-1923 рр. Колективізація. Особливості голодомору 1932-1933 рр. у південному регіоні та його наслідки. Розвиток промисловості.

Південна Україна в період Другої світової війни. Окупаційний режим у губернаторстві «Трансністрія». Рух Опору. Холокост. Повоєнна відбудова економіки. Голод 1946-1947 рр. Десталінізація.

Період перебудови. Народний рух України за перебудову. Діяльність української інтелігенції. Проголошення незалежної Української держави.

Тема 6. Європейські тенденції розвитку південноукраїнських земель в сучасній Українській державі. Південь України в контексті євроінтеграції. Соціально-економічна складова. Проблема розвитку зовнішньої торгівлі. Європейський вектор у розвитку вищої освіти. Встановлення зв'язків між університетами Південної України та Європи.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми та форми проведення	Кількість годин	
		денна	заочна
1	<i>Семінар</i> Особливості османської експансії до Європи наприкінці XV-XVI ст.	2	2
2	<i>Круглий стіл</i> Османське освоєння Північно-Західного Причорномор'я у XVII-XVIII ст.	2	
3	<i>Семінар</i> Політичний і економічний чинник Кримського ханства у розвитку півдня України.	2	
4	<i>Круглий стіл</i> Феномен Ханської України на у трикутнику московсько-польсько-османських взаємин.	2	
5	<i>Семінар</i> Особливості соціально-економічного розвитку півдня України в складі Російської імперії	2	2
6	<i>Семінар</i> Розвиток історичної науки, освіти та культури в Південній Україні (XIX – початок ХХ ст.)	2	
7	<i>Круглий стіл</i> Південь України в контексті євроінтеграційних процесів на зламі ХХ – ХХІ ст.	2	

	3. Проаналізуйте формування об'єднаних громад в Буджаку і Очаківській землі протягом XV-XVI ст. 4. Дослідіть особливості утворення вакифу султана Явуз Селіма 5. Судово-адміністративний поділ османських володінь Причорномор'я.	населених пунктів: кишлик/кишла - чіфтлік - карйє/кьой - махалле - калє/шехір	На практичному занятті
3. Семінар Політичний і економічний чинник Кримського ханства у розвитку півдня України.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком :</i> 1. Дайте оцінку кримського господарювання на відкупних територіях. 2. Проаналізуйте процес створення «Халіль Паша Юрду» в Буджаку. 3. Дайте оцінку османському військово-адміністративне управлінні. 4. Дослідіть особливості Ногайського Єдисана в Очаківській землі.. 5. Зазначте чинники утворення провінційного управління Силістренсько-Очаківського еялету.	<i>Завдання:</i> 1. Визначити поняття «мукатаа» і приклади використання. 2. Визначити поняття «санджак /ліва» і застосування. 3. Визначити поняття «бейлербейлік/еялет » і застосування 1. Позначте на карті умовні володіння османські і ханські у північно-західному Причорномор'ї	До практичного заняття На практичному занятті
4. Круглий стіл Феномен Ханської України на у трикутнику московсько-польсько-османських взаємин.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Дослідіть територіально-географічне районування Ханської України.	<i>Завдання.</i> 1. Визначити поняття «мукатаа» і приклади використання. 2. Визначити поняття «кайіммакам / кайіммаклик».	До практичного заняття

	2. Розгляньте політичні передумови формування Ханської України. 3. Визначте етапи освоєння Буго-Дністровського межиріччя осілим населенням. 4. Формування мукатаа Томбасар. Кримські важелі управління. 5. Дайте характеристикам Очільники Ханської України. Спільне і роздільне у титулярному визначенні.	3. Визначте поняття «войвода/войводи к» у контексті відкупних територій.	
5. Семінар Особливості соціально-економічного розвитку півдня України в складі Російської імперії	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Проаналізуйте процес інкорпорації Південної України до складу Російської імперії. 2. Дослідіть особливості формування населення в південному краї. 3. З'ясуйте особливості економічного освоєння. 4. Дайте характеристику процесу розбудови Хаджибея-Одеси	<i>Завдання:</i> 1. Розгляньте витoki заселення Південної України Результати роботи доповісти на практичному занятті.	До практичного заняття
6. Семінар Розвиток історичної науки, освіти та культури в Південній Україні (XIX – початок XX ст.)	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Дайте оцінку діяльності Одеського товариства історії і старожитностей. Проаналізуйте. 2. Проаналізуйте науково-історичну діяльність архієпископа Гавриїла (Розанова).	<i>Завдання:</i> 1. Дослідіть розвиток освіти на півдні України. 2. Розгляньте культурний розвиток південного краю. Результати роботи доповісти на практичному занятті.	До практичного заняття

	3. Дослідіть історичні та археологічні дослідження на Кримському півострові. 4. Дайте характеристику церковно-релігійного життя. Процес утворення Херсонської і Таврійської єпархії.		
7. <i>Круглий стіл</i> Південь України в контексті євроінтеграційних процесів на зламі XX – XXI ст.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Проаналізуйте соціально-економічну складову інтеграційних процесів. 2. Проаналізуйте місце Одеси в євроінтеграційних процесах. 3. Дослідіть європейський вектор у розвитку вищої освіти.	Завдання: 1. Дайте характеристику процесу встановлення зв'язків між університетами Південної України та Європи. Результати роботи доповісти на практичному занятті.	До практичного заняття

САМОСТІЙНА РОБОТА

Назва теми	Кількість годин денна	Кількість годин заочна	Форми контролю
Тема 1. Південь України наприкінці XV-XVI ст. у світлі османської експансії до Європи.	9	12	Індивідуальна, групова співбесіда, усне опитування, перевірка
Тема 2. Османське освоєння Північно-Західного Причорномор'я у XVII-XVIII ст.	9	13	
Тема 3. Кримський чинник політичного і економічного розвитку півдня України. Феномен Ханської України.	10	14	

Тема 4. Включення південноукраїнських земель до складу Російської імперії: причини та наслідки	9	12	практичних завдань
Тема 5. Особливості політичного та соціально-економічного становища півдня України в радянський період	9	12	
Тема 6. Південноукраїнські землі в контексті розвитку Української держави	10	11	
Разом	56	74	

Самостійна робота здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня є важливою формою для опанування зазначеного курсу. Вона передбачає вивчення докторантами рекомендованої та додаткової літератури, ознайомлення з джерелами та підготовку конспектів у процесі підготовки до лекцій та семінарських занять. Це дає можливість не лише більш повно усвідомити запропонований лекційний матеріал, а й взяти участь у його обговоренні та можливій дискусії стосовно відповідної теми.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

Вагомою складовою самостійної роботи є виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ), яке сприяє креативному вивченню навчальної програми та подальшому формуванню у здобувачів освіти наукових методів дослідження. Форму ІНДЗ рекомендується обирати відповідно до власних наукових інтересів, узгодивши її з викладачем. Цей вид роботи є самостійним дослідженням на основі ґрунтовного вивчення джерел і літератури з обраної теми, опрацювання методичних матеріалів, різноманітних історичних довідників та використання інформації, отриманої під час лекцій. Докторант має якісно підготувати ІНДЗ і подати у вигляді доповіді чи презентації.

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ (ЗА ВИБОРОМ)

1. Етапи османського територіального розширення на півдні України.
2. Судово-адміністративне управління османів на півдні України.
3. Буджакська Орда в османській військово-політичній організації.
4. Гетьмани Ханської України.
5. Історико-археологічні дослідження на території Криму в XIX ст.

6. Заснування та розвиток Новоросійського університету.
7. Розвиток культури в Одесі в XIX – на початку XX ст.
8. Голодомор 1932-1933 рр. на півдні України.
9. Особливості становища Південної України в період Другої світової війни.
10. Заклади вищої освіти Південної України в контексті євроінтеграції.

ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ, НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Дунайсько-Дністровське межиріччя в османській історіографії:
 - а) Онгонос;
 - б) Бессарабія;
 - в) Буджак.
2. Тюркське означення «Великого степу» у північному Причорномор'ї:
 - а) Дешт-і Кипчак;
 - б) Кирил Улус;
 - в) Озі Кири.
3. Османська назва Молдови:
 - а) воєводство Ефляк;
 - б) воєводство Богдан;
 - в) воєводство Ердель.

4. Плацдарм османської експансії у північне Причорномор'я у другій половині XV ст. :

- а) Кримське Ханство;
- б) Валахія;
- в) Добруджа.

5. У 1477 році, посол Молдови у Венеції Іван Цамблак зазначає, що Молдова служить щитом проти османської агресії з двома фортецями:

- а) Кілія і Бендери;
- б) Білгород і Кілія;
- в) Білгород і Сучава.

6. Втрата незалежності Кримського ханства відбулась після:

- а) підтримки ханом Менглі-Гераєм османського заволодіння Феодосії;
- б) підтримки ханом Менглі-Гераєм генуезьких захисників Феодосії;
- в) підтримки ханом Менглі-Гераєм шехзаде Селіма, який переховувався у Феодосії під час палацового протистояння за владу.

7. Інкorporація Кримського ханства до Османської держави відбулась через:

- а) особисте прийняття Менглі-Гераєм султанського васалітету ;
- б) встановлення повного васалітету над Кримським Ханством;
- в) прийняття династії Гераїв як престолонаслідної у разі скінчення династії Османів.

8. Послідовність османського заволодіння фортець Північно-Західного Причорномор'я:

- а) Кілія Білгород Тягиня;
- б) Очаків Кілія Білгород;
- в) Очаків Білгород Тягиня.

9. Що з наведеного не є причиною османської агресії проти Молдови:

- а) прийняття генуезьких біженців, після падіння Феодосії, у молдовських фортецях Кілія і Білгород;
- б) відмова молдовського господаря Штефана Великого сплачувати відкуп османам;
- в) підтримка волоцького воєводи османського султана у подальшому розширенні васальних територій на північ;
- г) створення антиосманської коаліції з Польщею і Угорщиною.

10. Кримськотатарське володарювання в Очаківській землі бере початок із завоювання:

- а) Очакова 1) у 1538 р.;
- б) Кочубеїва 2) у 1737 р.;
- в) Бендер 3) у 1492 р.;
- г) Саврані 4) у 1542 р.

11. Прикордонне розмежування 1702 року Речі Посполитої і Османської держави на півдні України відбувалось по рікам:
- а) Ягорлик і Кодима;
 - б) Саврань і Дністер;
 - в) Кодима і Південний Буг.
12. Визначте відповідність перейменувань топонімів на османсько-турецьку:
- а) Білгород 1) Озі-Калє;
 - б) Тягиня 2) Томарова;
 - в) Джан-Керман 3) Ак-Керман;
 - г) Рені 4) Бендер.
13. Найдетальніший перепис населення Північно-Західного Причорномор'я в османських дефтерах зафіксовано у:
- а) 1570-1598 рр.;
 - б) 1690-1702 рр.;
 - в) 1780-1792 рр.
14. Створення «еялету Озі» відбувалось на основі санджаків:
- а) Бендер і Силістри;
 - б) Бабадагу і Очакова;
 - в) Силістри і Аккермана.
15. У наслідку поразки османів у Хотинській війні 1620-1621 рр.:
- а) для підвищення захисту на Дунаю збудовано нову фортецю Ізмаїл;
 - б) османи відібрали Рені з околією і перейменували на Томарова;
 - в) на кримському шляху побудовано фортифікацію Татар-Бунари.
16. Найбільш деталізованим описом півдня України є:
- а) опис минулого та поточного стану Молдови Дмитра Кантемира;
 - б) щоденник подорожніх нотаток Павла Алеппського;
 - в) подорожні записи Євлія Челебі.
17. Османська назва населеного пункту на місті Одеси:
- а) Качибей;
 - б) Ходжабей;
 - в) Хаджибей;
 - г) Гаджибей.
18. Яка з назв охоплює весь простір Буго-Дністровське межиріччя:
- а) Єдисан;
 - б) Ханська Україна;
 - в) Очаківська земля.

19. Українське козацтво під османським протекторатом розміщено відповідно до року в:

а) Кардашині	1) 1709 р.;
б) Варниці	2) 1777 р.;
в) Дубосарах	3) 1700 р.;
г) Слободзії	4) 1711 р.

20. Основний виробник і постачальник зернового збіжжя до чорноморських портів у XVIII ст., для відправки до Стамбулу, здійснювало:

- а) українське населення Прикодимщини;
- б) єдисанське населення степового регіону Очаківської землі;
- в) молдавське населення лівобережного Подністров'я.

21. Визначте відповідність часу правління «гетьмана Ханської України»:

а) Петро Іваненко (Петрик)	1) з 1765 р.;
б) Степан Лозинський (Стецько)	2) з 1685 р.;
в) Якуб Ага (Яків Рудзевич)	3) з 1698 р.

22. Шведський король Карл XII і гетьман Іван Мазепа у 1709 р. отримали запрошення на перебування у фортеці Бендер як:

- а) особисті гості султана Ахмеда;
- б) особисті гості везіря Юсуфа-паши;
- в) особисті гості очаківського санджакбея Абдурахман-паши.

23. Бендерський пашалик сформовано на основі:

- а) Бендерського санджаку, Ханської України і Буджакської орди;
- б) Бендерського і Очаківського санджаків;
- в) Володінь Прибережного аги, Лівобережного Придністров'я і Бендерської каза.

24. Згідно з умовами Айналі-Кавакської конвенції Буго-Дністровське межиріччя визнавалось володінням:

- а) Російської імперії;
- б) Кримського ханства;
- в) Османської держави;
- г) Воєводства Молдова.

25. Мукатаа в означені територіального розширення Ханської України:

- а) відкупні землі надані хану як султанський хасс;
- б) прибуткові землі султанського володіння в управлінні кадія;
- в) податковий округ у володінні очаківського паши.

26. На чолі козацького самоврядування в селах Ханської України були:

- а) войводи;
- б) отамани;
- в) гетьмани.

27. Православні громади на османських володіннях півдня України входили до складу:

- а) Молдовської митрополії;
- б) Київської митрополії;
- в) Праїлавської митрополії.

28. Територіальне визначення Ханської України:

- а) загалом Буго-Дністровське межиріччя;
- б) прикордонна смуга земель вздовж Ягорлика і Кодими, від Дубоссар до Гарду;
- в) Подністров'я від Паланки до Ягорлика;
- г) території з немусульманським населенням Очаківської землі, об'єднані до однієї відкупної області.

29. Визначте відповідність:

а) нахія	1) судово-адміністративний округ, очільником якого є суддя-кадій, який поєднував суддівські та управлінські функції;
б) санджак	2) найвища адміністративна одиниця в османській державі, еквівалент провінції;
в) бейлербейлік	3) об'єднана громада сільського і міського населення, з територіальним включенням до неї сільських і міських агломерацій прифортесних передмість.
г) каза	4) військово-адміністративна одиниця, з очільником-володарем штандарту, який організовує мобілізаційні заходи до військового походу.

30. Які землі згідно Кючук-Кайнарджійського мирного договору відійшли до Російської імперії:

- а) південноукраїнські землі між Дніпром і Південним Бугом;
- б) Крим;
- в) Південна Бессарабія.

31. Коли Крим увійшов до складу Російської імперії:

- а) 1774 р.;
- б) 1775 р.
- в) 1783 р.

32. Що стало основною причиною для включення Криму до складу Росії:

- а) його поразка під час військових дій;
- б) продовольчі труднощі;
- в) вихід з півострова християнського населення.

33. Що отримала Росія згідно з Ясським мирним договором, підписаним з Туреччиною:

- а) землі між Південним Бугом і Дністром;
- б) вільне судноплавство в Азовському морі;
- в) визнання входження Криму до Російської імперії.

34. Які етнічні групи переважали в складі населення Одеси в першій половині XIX ст.:

- а) українці, росіяни, євреї;
- б) італійці, німці, болгари;
- в) поляки, французи, греки.

35. Хто із одеських купців був лідером у зовнішній торгівлі зерном у першій половині XIX ст.:

- а) греки;
- б) німці;
- в) євреї.

36. Українські землі на початку XIX ст. входили до складу:

- а) Російської та Австрійської імперій;
- б) Російської імперії, Туреччини та Австрійської імперії;
- в) Російської імперії, Польщі та Туреччини.

37. Археологічні розкопки в Криму з метою пошуків храму св. Василія, де прийняв хрещення князь Володимир Святославович, першим ініціював:

- а) О. Уваров;
- б) ОТІС;
- в) адмірал Грейг.

38. Що було особливістю Одеської масонської ложі «Евксинський понт»:

- а) більшість складало родове дворянство;
- б) особлива увага приділялась освіті та вихованню молоді;
- в) пошуки істини виключно в релігії.

39. Початкова освіта на півдні України в XIX ст. була представлена:

- а) народними училищами, фаховими школами, гімназіями;
- б) церковнопарафіяльними школами, повітовими школами, недільними школами;
- в) єпархіальними училищами, приватними пансіонами, духовними семінаріями.

40. Яка була мета Одеського товариства історії і старожитностей:
- а) всебічне вивчення історії й археології на території півдня Росії (тепер територія Південної України), Бессарабії, Криму і східного берега Чорного моря;
 - б) зібрання, вивчення та збереження християнських старожитностей України;
 - в) вивчення та збереження історичних старожитностей Криму.
41. Хто із православних архієреїв поклав початок усній археографії в Україні:
- а) Інокентій (Борисов);
 - б) Гавриїл (Розанов);
 - в) Димитрій (Ковальницький).
42. Пошуки та відродження християнських святинь Криму ініціював:
- а) архієпископ Інокентій (Борисов);
 - б) М. Мурзакевич;
 - в) П. Кеппен.
43. У якому місті Наддніпрянської України товариство «Просвіта» було наймасовішим:
- а) Києві;
 - б) Одесі;
 - в) Чернігові;
 - г) Катеринославі.
44. У якому університеті була відкрита кафедра українознавства, де історію України викладав Олександр Грушевський:
- а) Одеському;
 - б) Харківському;
 - в) Київському.
45. Який навчальний заклад Одеси в середині XIX ст. фактично надавав своїм випускникам вищу освіту:
- а) Херсонська духовна семінарія;
 - б) Рішельєвський ліцей;
 - в) чоловіча гімназія.
46. Де виникла перша духовна семінарія на півдні України:
- а) Сімферополі;
 - б) Одесі;
 - в) Миколаєві.
47. Хто із священнослужителів – українців очолив кафедру богослов'я в

Новоросійському університеті:

- а) протоієрей Арсеній Лебединцев;
- б) архієпископ Димитрій (Ковальницький);
- в) протоієрей Михайло Павловський.

48. До губернаторства «Трансністрія» входили:

- а) Одеська, Миколаївська та Вінницька області;
- б) Одеська, Кіровоградська та Вінницька області;
- в) Одеська, Миколаївська та Херсонська області.

49. Головна причина голоду 1946-1947 рр. в Україні:

- а) неврожайний рік;
- б) допомога уряду країнам соціалістичного табору;
- в) репресії уряду стосовно українського селянства.

50. Найбільш успішні археологічні розкопки на початку ХХІ ст. мали місце:

- а) на Миколаївщині;
- б) на Одещині;
- в) на Херсонщині.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Хронологічні рамки і періодизація османського періоду історії України.
2. Поява осман на Балканах. Завоювання Константинополя.
3. Динаміка османських завоювань під час правління Баєзида II та Селіма I.
4. Завоювання Сулеймана I Кануні.
5. Османсько-габсбурзьке протистояння в Європі: від облоги Відня 1519 р. до П'ятнадцятилітньої війни (1591-1606).
6. Встановлення османського васалітету над Молдовою і Валахією.
7. Кримсько-османська експансія наприкінці XV ст. Кілія-Аккерман-Очаків.
8. Розширення османських володінь та розмежування кордону з Польщею за султана Сулеймана Кануні.
9. Ногайська експансія до центрального Буджак. Створення «Халіль Паша Юрду»
10. Встановлення первинної османської адміністрації в Аккермані і Кілії.
11. Формування об'єднаних громад «Нахія» в Буджаку і Очаківській землі протягом XV-XVI ст.
12. Судово-адміністративний поділ на округи «Каза» османських володінь Причорномор'я.
13. Кримське господарювання на відкупних територіях у формі «Мукатаа».
14. Османське військово-адміністративне управління і територіальний поділ на «Санджак – Ліва».

15. Утворення провінційного управління «Бейлербейліків» і формування Силістренсько-Очаківського єялету.
16. Політичні передумови формування і адміністративно-територіальний поділ Ханської України.
17. Інкорпорація південноукраїнських земель до складу Російської імперії.
18. Особливості розбудови південноукраїнських міст.
19. Формування населення в Південній Україні.
20. Утворення Херсонської і Таврійської єпархії.
21. Розвиток історичної науки.
22. Історичні та археологічні дослідження на Кримському півострові в XIX ст.
23. Розвиток освіти в південному краї.
24. Особливості голодомору 1932-1933 рр. у південному регіоні та його наслідки.
25. Південна Україна в період Другої світової війни.
26. Холокост у південному краї.
27. Голод 1946-1947 рр.
28. Південь України в контексті євроінтеграції.
29. Розвиток культури в південному краї.
30. Проблеми розвитку вищої освіти в південноукраїнських містах.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Діанова Н. М. Одеса в інтеграційних процесах XIX ст. *Чорноморська минушина : записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць*. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2022. Вип. 17. С. 64–71.
2. Діанова Н.М. Становлення та розвиток римо-католицької церкви на півдні України в національному та європейському контекстах. *Сучасні соціогуманітарні проблеми в історії: компаративні нариси: колективна монографія* / За ред. Лободи Д. О. (голова редколегії), Вільхового Ю. В., Лахна О. П., Петренко І. М. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2025. С. 313-325.
3. Серета О. Османський адміністративно-територіальний устрій Буджака й Очаківської землі. *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць* / за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022. Вип. 17. С. 3-25.
4. Серета О. Ханська Україна. *Історія цивілізації. Україна. Т.4. Козацька доба (середина XVII –XVIII ст.): колективна монографія* / Упорядник В. Горобець. Харків: Фоліо, 2025. С. 170-178.
5. Серета О. Османське урядування українським Причорномор'ям. *Історія цивілізації. Україна. Т.4. Козацька доба (середина XVII–XVIII ст.):*

колективна монографія / Упорядник В. Горобець. Харків: Фоліо, 2025. С. 158-169.

Допоміжна література:

1. Діанова Н. М. Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2022. 207 с.
2. Діанова Н. М. Єврейський фактор в історії Одеси XIX ст. АО : *Nomina nuda tepetis. Меморіальні читання А. О. Добролюбського : добірка наукових статей*. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. С. 153–158.
3. Діанова Н.М. Основні напрями діяльності болгарської громади в Одесі (кінець XVIII ст. – 1877 р.). Дриновський збірник. Софія – Харків: Видавництво Болгарської академії наук імені проф. Марина Дринова, 2024/2025. Т. XVII. С. 258-274.
4. Діанова Н. М. Розбудова УГКЦ на Одещині на початку XXI ст. *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць*. Вип. 7. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. С. 112–117.
5. Діанова Н.М. Сюжети розбудови Одеського порту (кінець XVIII – XIX ст. *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України*: зб. наук. праць / за ред. В.А. Смолія. Одеса: ФОП Бондаренко М. 2025. Вип. 20. С. 46-53.
6. Діанова Н. М. Український фактор у православному житті Одеси (кінець XVIII – початок XX ст.). *Причорномор'я : історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри : зб. наук. праць*. Одеса : Олді+, 2023. Вип. 9. С. 79–86.
7. Діанова Н. М., Малога О. Заснування Одеси: дослідження проблеми датування в історичній літературі. *Історична, краєзнавча та літературна Одещина: збірка наукових праць*. Одеса, 2024. С. 68-75.
8. Кримський А. Історія Туреччини. Київ: ЦНЛ, 2020. 288 с.
9. Михайлуца М. І. Історія православ'я в роки окупації південно-західних українських земель в джерелах архівів півдня України. *Револуції в Україні XX–XXI століття: співзвуччя епох: Матеріали VIII Всеукраїнської науковопрактичної конференції, присвяченої 100-літтю Акту здуки УНР та ЗУНР (Одеса, 19 квітня 2019 р.)*. За ред. О. Ситько, В. Савченка. Одеса, Вид-во ОДУВС, 2019. С. 42–50.
10. Савченко В., Гончарук Т. Одеса на зламі епох. Одеса Ланжерона – Воронцова (1819-1839). Харків: Фоліо, 2023. 400 с.
11. Середа О. Пилип Орлик в османських джерелах. *Дриновський збірник*. Том XVII. Софія-Харків, Видавництво Болгарської академії наук імені проф. Марина Дринова, 2024/2025. С. 179-188.
12. Середа О. Українське козацтво Сілістрінсько-Очаківського еялета. *Історія цивілізації. Україна. Т.4. Козацька доба (середина XVII –XVIII ст.)*:

колективна монографія / Упорядник В. Горобець. Харків: Фоліо, 2025. С. 358-367.

13. Середа О. Ханська Україна. Україна в цивілізаційних потоках ранньої модерності. Серія: Україна. Нариси історії / НАН України, Ін-т історії України., Розділ 36. Київ: Академперіодика, 2024. С. 701-716.
14. Середа О., Катеринко І. Кримське ханство напередодні і після анексії у російсько-османському дипломатичному протистоянні. *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. пр.* / за. ред. В. А. Смолія. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2023. Вип. 18. С. 25-33.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека ПНПУ імені К. Д. Ушинського. URL: <http://library.pdpu.edu.ua>
2. Інститут історії України НАН України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.history.org.ua>.
3. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ipiend.gov.ua>.
4. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua>.
5. Інститут археології НАН України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.iananu.kiev.ua>.
6. Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html>.
7. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України: офіційний веб-сайт. URL: <http://encyclopedia.kiev.ua>.
8. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.